Stelian DUMISTRĂCEL
Iaşi

RELIGIE ŞI LIMBĂ: REFLEXE ALE NECUNOAŞTERII ŞI INTOLERANŢEI

Abordarea temei de faţă pune în evidenţă, mai întîi, faptul că terminologia cultului creştin (ortodox) românesc, în diferitele ei ipostaze, nu a fost studiată pe măsura importanţei pe care acest aspect al lexicului dacoromânesc îl are cel puţin pentru istoria limbii române. Problematica generală şi liniile directoare ale cercetării domeniului au fost schiţate în lucrări de sinteză ale lui B.-P. Hasdeu, A. Philippide, Ov. Densusianu, Sextil Puşcariu, Al. Rosetti, G. Ivănescu şi H. Mihăescu (dintre lingvişti), sau A. D. Xenopol, V. Pîrvan şi N. Iorga (dintre istorici), iar originale contribuţii etimologice şi semantice le datorăm lui V. Bogrea, G. Pascu ş.a. Dar, trebuie să subliniem, ultimele cinci decenii nu numai că au blocat eventualul interes pentru investigarea terminologiei cultului creştin, ci, prin inculcarea unui soi de obedienţă complice, se fac vinovate de absenţa punerii în valoare a unor importante surse de cunoaştere a situaţiei termenilor privitori la manifestările spiritualităţii creştine la nivelul vorbitorilor graiurilor populare româneşti. Una dintre aceste surse reprezintă al doilea volum din ALR I şi volumul întîi din ALR II, avîndu-i ca autori pe Sever Pop şi, respectiv, pe Emil Petrovici.

Şi pe acest teren drumul fusese totuşi deschis de către Sextil Puşcariu, care a introdus în circulaţie informaţii din ALR, referindu-se, în primele sale prezentări ale lucrării, la **cuminecătură**, **Sîmedru**, **Sînicoară** etc. (1, p. 6 - 7; 2, hărţile 2, 7, 9), dar mai ales de către Sever Pop, care a aprofundat, pe baza hărţilor proprii din ALR I, semnificaţia istorică şi a reparaţiei teritoriale a termenilor fundamentali ai religiei creştine a românilor (3,4).

A rămas însă practic necercetat impresionantul material înregistrat ca răspunsuri la peste 200 de întrebări din **Chestionarul** ALR, majoritatea publicate într-un grupaj de hărţi şi material necartografiat din ALR II/I (B. **Familia**, **naşterea**, **copilăria**, **nunta**, **moartea**, **viaţa religioasă**, **sărbători**), dar prezente şi în hărţile ce se raportează la **botez**, **nuntă**, **moarte** din ALR I (vol. II).

În această comunicare ne oprim asupra unuia dintre cele mai interesante capitole din terminologia cultului creştin în limba română, după punctul de vedere al **sociolingvisticii** şi al **psiholingvisticii**: termenii referitori la diferite confesiuni, aşa cum se prezintă pe cîteva hărţi şi în texte redactate sub formă de material necartografiat din ALR II/I. Această cercetare de stilistică idiomatică se relevă, în primul rînd, ca o preocupare de sociolingvistică exemplară, întrucît rezultatele reflectă manifestări ale raporturilor, ale interacţiunii dintre diferite grupuri socioculturale (determinate, în unele cazuri, de criterii etnice), în cadrul unei comunităţi politico-administrative statale.

Analiza materialului reclamă precizarea cîtorva elemente de cadru şi de metodologie, a căror subliniere se impune imperios datorită obiectului de studii pe care ni-l propunem. Ca şi în alte cazuri în care se discută răspunsuri înregistrate pe

BDD-A27154 © 1994 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 19:58:49 UTC)

hărțile unui atlas lingvistic, trebuie să se țină seama, mai întîi, de faptul că acestea sînt rezultatul unui contact "întrucîtva artificial care se stabilește între vorbitor și anchetator prin intermediul unui chestionar prestabilit", după cum ne atrăgea atenția cu patru decenii în urmă Eugen Coșeriu (5, p. 72), ceea ce înseamnă că nu ne aflăm în prezența reflexelor directe ale unei activități lingvistice obișnuite, ci ale unei situații de comunicare speciale, anchetă lingvistică (dialectologică), ce are numai zone tangente cu prima, variabile în funcție de cîțiva factori obiectivi importanți (nu ne referim, așadar, la calitățile personale ale investigatorului și ale subiectului).

Printre factorii pe care trebuie să-i luăm în considerație, pe primul loc se află **obiectul** investigației; astfel, criteriul aprecierii îl poate constitui compararea rezultatelor chestionării asupra numelor zilelor săptămînii sau ale unor plante cum ar fi porumbul ori legumele din grădină, față de cele ale unui mamifer mai puțin cunoscut, nevăstuică (**Mustela nivalis**), ori ale arbustului numit iasomie (**Jasminum officinale**) și, apoi, **statutul** subiectul subiecților: avem în vedere, de exemplu, garanția de autenticitate și precizie pe care o oferă termenii din domeniul viticulturii obținuți de la un cultivator față de cei pentru diferite obiecte de îmbrăcăminte și piese ale acestora înregistrați de la un bărbat etc. Cazurile de "inadecvare" (evident, am citat situații limită, dar există împrejurări subiective, comparabile, ce-i pot scăpa anchetatorului) au ca efect apariția răspunsurilor care în cercetările onomasiologice întreprinse pe baza hărților din atlase lingvistice și, în general, pe baza vocabularului graiurilor populare, sînt calificate drept confuzii, aspect asupra căruia nu ne putem opri aici, dar vom aminti doar că s-a ajuns pînă la a se considera "confuzia" ca un proces al denominației (6, p. 283 - 284).

Cercetarea termenilor privitori la **confesiuni** în graiurile populare românești impune precizarea că termenul de **confuzie**, fără a fi inexact, reflectă însă o poziție prudentă, de așteptare, pentru că, în fond, situațiile trebuie judecate prin prisma **competenței extralingvistice**, a cunoașterii lucrurilor, în funcție de care poate fi apoi apreciată **competența lingvistică** a vorbitorilor (7, p. 138 - 139).

În al doilea rînd, spre deosebire de alte grupuri terminologice, cunoașterea și, mai ales, utilizarea denumirilor pentru diferite confesiuni constituie efecte ale unor circumstanțe și determinisme aparte, manifestate în încărcătura afectivă deosebită de natură individuală, dar în special ca mentalitate de grup, ca o presiune a grupului social, condiționată de structuri social-culturale și dirijată de lideri ai acestora.

În sfîrșit, tot în introducere trebuie să menționăm faptul că o parte dintre termenii asupra cărora ne vom opri în continuare au fost citați și de către V. Arvinte, într-o monografie consacrată etnonimului **român** (8), pornind de la analiza sensului de creștin ortodox al termenului în discuție, după atestările din ALR II/ I. Este vorba însă numai de semnalări ocazionale, în măsura în care pe autor l-a interesat acest aspect semantic (preocupările sale de studii fiind preponderent de istoria limbii și de evoluție fonetică).

Pentru a defini obiectivul și coordonatele investigației de față sîntem totuși obligați să amintim interpretarea autorului citat, care vorbește de "o confuzie frecventă între planul etnic și cel religios" la nivelul vorbirii populare, atunci cînd etnonimele sînt folosite cu valoare "religioasă", **confuzie** exemplificată

BDD-A27154 © 1994 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 19:58:49 UTC)

atît prin semnificația 'creștin' a lui **român**, cît și prin aceea de 'catolic' a termenilor **neamț, șvab, ungur, maghiar** etc. "O confuzie similară" este considerată și apariția apelativelor **liftă, tătar, turc, evreu**, "atunci cînd oamenii simpli **sînt puși în situația** de a-i denumi pe 'necreștini', pe cei care nu-s botezați pe legea creștinească" (**op.cit.**, p. 87 - 88; subl.n.), o precizare a autorului care, în fond, atrage atenția asupra situației speciale de comunicare în care au fost notați termenii respectivi.

Aprecierea unor asemenea fapte lingvistice drept "confuzii" plasează analiza la nivelul competenței **idiomatice** (a colectivității), neținînd seama de posibilitățile de cunoaștere a lucrurilor, diferențiate, în funcție de o întreagă serie de determinisme (geopolitice, social-culturale etc.) privindu-i pe vorbitorii graiurilor, pe cînd, în ultimă instanță, noi ne aflăm în prezența unor reflexe ale competenței **expresive**. Astfel, dacă termenii din limba română pentru noțiuni din domeniul practicilor curente ale cultului ortodox (botezul, nunta, înmormîntarea) pot fi analizați și din punctul de vedere al competenței idiomatice, cei care privesc confesiunile nu pot fi luați în discuție decît ținînd seama de diverși factori socio-, etno- și psiho-lingvistici, care plasează termenii înregistrați, de la caz la caz, în sfera vocabularului activ, disponibil sau chiar pasiv, reflectînd: a) experiența colectivității, variabilă, transmisă pe diferite căi, printre care:

— instituțiile culturale (biserica, școala etc.);

— tradiția și mentalitatea populară;

— mitologia populară;

b) experiența individuală, adesea extrem de limitată, ca urmare a necunoașterii lucrurilor.

1. Legătura dintre etnie, naționalitate și religie

Dacă termenul ortodox este, în general, destul de bine cunoscut, avem în plus și numeroase indicii directe asupra utilizării lui în vorbire, în primul rînd numeroasele fapte de adaptare fonetică la nivelul graiurilor populare (*) (ALR II/I, harta 191; în continuare, atunci cînd nu există indicații speciale, toate trimiterile se fac la acest volum). În multe cazuri, noțiunea de "creștin ortodox" este raportată la etnia (și naționalitatea) populației majoritare din România, mai ales în zone în care lipsesc elemente de comparație confesională: **rumîni** a fost înregistrat în puncte din Muntenia (191/723, 728, 769). Dar, chiar în acest tip de arie lingvistică, în care măcar aparent se ignoră religia bulgarilor, a sîrbilor, a grecilor sau a rușilor, semnificația "confesională" a apelativului în discuție este anulată de determinante ca (rumîni) **creștini** (pct. 705), **botezați** (605). Criteriul etniei majoritare este reflectat și în zone de posibilă / reală confruntare: pentru "ortodox" s-a înregistrat termenul **român** și în Banat (2) sau în Dobrogea (682), în aceeași situație aflîndu-se și apelativul sîrb într-un punct din Banatul Iugoslav (4; vezi, tot aici, **sîrbie** 'ortodoxie'). Pe de altă parte, în Transilvania și în Crișana **rumîn** apare ca termen sinonim pe lîngă **greco-oriental** (833 și 310; în acest din urmă punct, ca și în pct. 219, 260 și 279, din cuvîntul compus a fost reținut numai primul element, **grec**, ce nu poate fi socotit un etnonim cu sensul de 'creștin ortodox', formînd "o arie întinsă în Transilvania", cum consideră V. Arvinte, op. cit., p. 88), sau pe lîngă **neunit** (95).

Aceeași valoare generală din punctul de vedere al identificării confesiunii o are și adjectivul **românesc**, în sintagmele **legea, religia rumînească**, notate atît în Banat, cît și în Oltenia (27, 886).

BDD-A27154 © 1994 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 19:58:49 UTC)

În sfîrşit, într-o zonă de confruntare sui-generis, la care ne vom referi în continuare, partea centrală a Moldovei, "creştinul ortodox" este numit **moldovean** (537).

Efectele experienţei individuale, puternic marcate de condiţii demografice locale, sînt puse exemplar în lumină de o aparentă "asimilare" etnică sub semnul confesiunii, ce neglijează unul dintre elementele caracteristice etniei şi naţionalităţii, **limba**, aşa cum apar lucrurile în răspunsul subiectului din pct. 682 (Somova - Tulcea, localitate în care trăiesc şi "lipoveni"). Aici s-a notat următoarea "explicaţie": "Ruşii tot români sînt şi ei, numai că vorbesc altă limbă, dar tot creştini sînt".

Cu mult mai elocvent decît în cazul noţiunii "creştin ortodox", efectele (ne)cunoaşterii lucrurilor sînt reflectate, tot sub semnul legăturii dintre etnie şi religie, de răspunsurile referitoare la alte confesiuni. Exemplul cel mai elocvent îl oferă termenii **uzuali** sau **disponibili** pentru "catolic" (material necartografiat 2775; în continuare, pentru acest fel de texte folosim abrevierea MN). Mai ales în Vechiul Regat, în numeroase puncte, atît noţiunea, cît şi termenul corespunzător sînt ignorate; în cazul apariţiei unui răspuns, acesta este apelativul "oficial" **catolic**, ce apare şi în Transilvania şi Banat, unde însă preponderent a fost notat termenul **papistaş** (cu diverse variante fonetice), uneori fără conotaţii.

Atribuirea, de către români, a acestei confesiuni reprezentanţilor unor etnii cu care sînt, de cele mai multe ori, în contact direct, este reflectată de răspunsuri cum sînt apelativele "neutre" sau poreclele:

— **neamţ (nemţi)**, în Banat (2), Basarabia (646), Dobrogea (682), dar şi în Muntenia (723); aceeaşi valoare şi pentru adjectivul (lege) **nemţească**, cu aproximativ aceeaşi largă extensie geografică (27, 362, 414, 682);

— **şfăbie** (pct. 4, în Banatul Iugoslav);

— **poleci** (399, Boian, Cernăuţi);

— **maghiari** "poreclă", într-un punct (899) din Muntenia, de pe Dunăre, a cărei apariţie aici se datorează, fără îndoială, prezenţei păstorilor transilvăneni transhumanţi;

— **unguri** "poreclă" (537, Mircești, Iaşi); cf. şi **slatină ungurească** "poreclă" (531, Luizi Călugăra, Bacău) şi **unguroancă** — cu valoare spontană de formă pentru feminin faţă de catolic, într-un punct din estul Moldovei, de pe Prut (514). În zona Iaşi — Bacău (unde s-a înregistrat şi **moldovean** 'ortodox'), etnonimul **ungur** reprezintă rezultatul confruntării confesionale cu romano-catolicii supranumiţi "ceangă.", dintre care unii maghiari, iar alţii români transilvăneni, stabiliţi aici în mai multe etape, începînd din secolul al XIV-lea (10, passim), dar, şi în cazul de faţă, utilizarea substantivului şi a adjectivului nu prezintă o situaţie principial deosebită de aceea a lui **ungur, ungurean, unguresc, ungurească** prin care se identifică, în general, realităţi din Transilvania (= **Ţara Ungurească**).

În ansamblu, legăturile stabilite, numai în parte în cunoştinţă de cauză, între religie şi etnie (naţionalitate) nu reflectă în nici un caz intoleranţă religioasă / confesională şi nu se poate vorbi nici de indiferenţă ca factor determinant; ne aflăm în prezenţa unei explicabile, cel puţin zonal, necunoaşteri a lucrurilor, a elementelor diferenţiatoare atît de disputate de exegeţii bisericeşti. Trebuie să observăm că la întocmirea chestionarului s-a ţinut seama de această realitate, întrebarea prin care s-au obţinut răspunsuri pentru noţiunea de "catolic" fiind formulată astfel: "Cum le ziceţi la aceia care nu sînt de legea noastră, ci de aceea a

BDD-A27154 © 1994 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 19:58:49 UTC)

nemților?" (MN 2775). La acest nivel al cunoașterii, în mod excepțional, chiar limba poate fi considerată o "ciudățenie" (h.191/682), dar nicidecum un "păcat"!

2. **Factorul geopolitic în alteritatea negativă pe teren dacoromânesc.**

Spațiul propice al confruntării terminologice la nivelul vorbirii populare îl constituie ariile geografice vestice și nord-vestice ale teritoriului României, în care s-a pus, în cadru statal, problema prozelitismului, în fond antiortodox și, să nu pierdem din vedere faptul, cu foarte clare obiective desnaționalizatoare. Este vorba de o situație deosebită față de Moldova dintre Prut și Nistru, unde accentul a căzut, se pare, pe **stilul vechi — stilul nou**, cu efecte politico-culturale ce se resimt pînă astăzi.

În Banat, Crișana, Maramureș și Transilvania, unde au fost puse în aplicare programe de trecere la catolicism a românilor - în forma pură sau în varianta unirii cu Roma (a greco-catolicilor, adică a catolicilor de rit oriental) -, terminologia referitoare la confesiuni este mai bogată chiar cu privire la noțiunile de "ortodox" și de "catolic". Astfel, în aceste provincii, pentru "ortodox" se cunoaște și termenul **greco-oriental** (191/8, 29, 36, 53, 75, 105, 157, 192, 272, 279, 316, 349, 399, 833), redus chiar la forma **grecii**) (situație asupra căreia ne-am oprit anterior). Termenul compus duce și la apariția denumirii tautologice **greco-ortodocși** (386). Pentru a indica aceeași religie, se folosește și termenul **neuniți** (29, 76, 95, 172, 228, 250, 279).

La rîndul lor, nici **catolicii** nu sînt doar catolici (cu variantele **catoliș, catalicuș**, după germană și maghiară), pur și simplu, ci după cum aminteam, mai ales **papistași**. Alte distincții terminologice: dat fiind că există greco-orientali (vezi mai sus), apar și **greco-catolicii** (MN 2775, 64); se cunoaște și denumirea **romano-catolici** (833) care, sub influența limbilor străine din zonă, se pronunță **romoi catalic(uș)** (284, 334) sau **remu-catolic** (399).

În același spațiu (această problemă, cu excepția a două - trei puncte, fiind complet ignorată la nivelul vorbitorilor din Vechiul Regat), adjectivul **unit (uniți)** substantivat, a căpătat sensul '(credincios) de confesiune catolică de rit oriental' și cunoaște variante fonetice diverse, unele caracteristice pronunției neologismului în alte limbi: **uniați, unatoși, unitarișI, unitari** (MN 2777). Tot aici există o bogată terminologie pentru noțiunea de "**reformați**", numiți ca atare (și reformatoși), dar și **luterani, calvini, protestanți**, sau, după tipare deja amintite, legea **ungurească, unguri** (MN 2776).

3. Alteritate negativă "agresivă"

Dacă cele mai multe dintre denumirile "tehnice" la care ne-am referit pînă acum (**ortodox, catolic, unit, reformat, calvin, protestant**), mai mult sau mai puțin "neutre" din punct de vedere afectiv, pot fi socotite ca însușite în școală și în cadrul ceremonialelor bisericești, pe seama predicilor și a altor forme de catehizare (mai "directe", mai "convingătoare") poate fi pusă cel puțin cea mai mare parte a **poreclelor** și a **invectivelor** prin care sînt excluși din rîndul DREPTcredincioșilor cei de altă/alte confesiune/confesiuni.

Deși secesiunea de tip confesional a "sectelor" este, prin comparație, de dată relativ recentă, prezența sectarilor este înregistrată concludent din punct de vedere lingvistic; s-au notat frecvent, în diferite zone ale țării (h. 192), termeni "tehnici" cum sînt **pocăiți, adventiști, baptiști, evangheliști, năzărineni; ștunți** este o denumire ce caracterizează graiurile din Basarabia (431, 455, 646, 666).

BDD-A27154 © 1994 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 19:58:49 UTC)

Din aceeaşi categorie fac parte şi derivatele de la subst. **sîmbătă: sîmbătari** (95, 405; după DLR cuvîntul, alături de **sîmbătaşi,** apare atestat încă de la Simion Dascălul) şi **sîmbătişti** (36, 325; acest derivat nu apare în dicţionarele româneşti).

Sînt numeroase însă "poreclele" propriu-zise şi caracterizările depreciative: **mucări** şi **mucheri** (în sudul Transilvaniei: 172, 182, 192) < germ. **Mucker** 'bigot', 'făţarnic', 'ipocrit' (DLR), **pasîşci** şi **naicloambări** (în Banat: 29, 76), **lăsaţi de lege** (386), **oi, capre pierdute** (405), **ovrei** (958). Creaţii pe teren românesc, care, prin comparaţie cu termenii disprefuitori ce vor fi luaţi în discuţie în continuare, ne par mai curînd ca reflexe ale înclinaţiei spre glumă, sînt: **bărboşi** (605), "poreclele" (cu intenţii de apropiere fonetică: **pocăiţi** =) **păcăliţi** (53) şi **băcăiţi** (346), ultimul termen mai puţin "nevinovat" decît ar părea la primul impact, dacă ţinem seama de faptul că în aceeaşi zonă geografică verbul (a se) **bîcăi** înseamnă 'a avea relaţii sexuale' (cf. ALR II, Supliment, MN 4903/325). În acest grup ar putea fi amintit şi termenul **năzăreni** (h. 192/8), dat fiind că deşi aici (a se) **năzări** înseamnă 'a trece la sectari', nu este exclusă, în subsidiar, raportarea şi la semnificaţia general cunoscută a verbului omofon a i se năzări, aceea de 'a avea vedenii', 'a i se năluci'.

Termenii depreciativi şi chiar virulenţi pentru diferite confesiuni şi pentru adepţii acestora sînt reflexe ale militantismului, atît al bisericii catolice, cît şi al celei ortodoxe. Credem că mai ales preoţilor de la sate, apărîndu-şi religia cu o intransigenţă simplistă, şi despre care nu se poate spune că nu stau prea mult la îndoială în ceea ce priveşte alegerea cuvintelor, ci tocmai că află cuvintele cele mai apropiate de psihologia unor enoriaşi simpli, acestor preoţi li se datorează "poreclele" distribuite credincioşilor de alte confesiuni.

Iată, în linii generale, poreclele pentru "reformaţi" înregistrate mai ales în provinciile din afara Vechiului Regat (MN 2776): **buncoşi** (47; probabil un cuvînt de origine maghiară); **păşîni** (272); **fără de lege** (8); **pagini de unguri** (310). Însuşi termenul calvin este socotit un cuvînt de ocară sau o poreclă (8, 346, 334: "nu li se zice în faţă") şi a pătruns şi în folclor: "Lumea este calvină/ Nu te lasă la odină" (text din zona Dolj; DA, s.v.). Cuvîntul este folosit şi ca termen de comparaţie defavorabil: "eşti ca un calvin de rău" (284), iar pentru un locuitor din Banat el este sinonim al lui **ucigaş** (ALR II, serie nouă, vol. IV, h.981/29), ucigaşul fiind "om fără de Dumnezeu" (**ibid.**, 981/219) şi, atenţie!, "om lăpădat de Dumnezeu" (ibid., 981/182). Termenul **calvin** stă şi la baza unei formaţii tip "etimologie populară", ce funcţionează (fonetic) numai la masculin, singular şi plural: **cal vînăt**; **cai vineţi**, subiectul neputînd formula femininul, sondat, conştiincios, de către anchetator (141). în aceeaşi situaţie par să se afle, măcar parţial, diverse variante ale cuvîntului **luteran**, înregistrate în diferite arii, apropiate de lotru: **lotreni** (365; subiectul ştie despre ei că "sînt nemţi şi n-au cruce pe biserică"); lutrieni (414; "îs mai răi ca tăti năţiile"); sf. şi lotroman "care omoară oameni" (ALR II, serie nouă, IV, h. 981/2; pentru informator, termenul este sinonim cu **calvin**). În aceeaşi atmosferă nebuloasă se plasează răspunsul din pct. 682 (Somova, Tulcea): "le zice un nume minunat: **poleci**", iar pentru un subiect din Topraisar, Constanţa, termenului oficial, **protestanţi**, i-ar corespunde, pur şi simplu, poreclele **păgîni** şi **lifte** (MN 2776/987). Altă poreclă ne-ar putea sugera, pentru explicaţie, fabula

BDD-A27154 © 1994 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 19:58:49 UTC)

"cozilor de topor", întrucît calvinii sînt porecliți **topoare** (250).

În enclava romano-catolică din Moldova la care ne-am mai referit, catolicii îi poreclesc pe localnicii ortodocși **țigani** (h. 191/537: "ne face țigani"), "țigănia" fiind cumva evocată și într-un răspuns din Banat: uniții le zic ortodocșilor "tu ești de la deal, mînci mațe de țigan" (29; de fapt, biserica ortodocșilor din acest sat este situată "mai la deal", după cum ne informa Emil Petrovici). De altfel, și sectarii au porecle pentru ortodocși, numiți de cei din pct. 8 (Banatul Iugoslav) "oameni din lume" (= **de nimic**; h. 191).

Și mai bogat în material lingvistic este ecumenismul ortodox, adesea însă ca repercusiune la "asaltul" catolic, de vreme ce efectele lingvistice se înregistrază în Transilvania și în celelalte provincii din afara Vechiului Regat. În acest mare areal termenul **papistaș** (**popistaș**) este adesea o poreclă (MN 2775, 130, 182, 192, 284, 833). În aceeași serie intră, așa cum amintim, și folosirea ca porecle a etnonimelor **nemți** (2), **maghiari** (899), **Unguri** (537) și **poleci** (399), ultimele trei în puncte din spațiul extracarpatic, dar, în mod deosebit, trebuie amintite poreclele, de sorginte diversă: pentru un subiect din Luizi Călugăra (Bacău), romano-catolicii sînt "botezați în slatină", formula agresivă de adresare fiind "măi, slatină ungurească!" (531), iar pentru unul din Borceag (Cahul) termenul injurios este **caciub** ("el se mînie cînd îl faci **caciub**"; 646).

Tot atît de numeroase sînt depreciativele ortodocșilor din arcalul de dincolo de Carpați pentru "uniți"; motivația ar putea fi aceea că religia diferită li se impută celor de aceeași limbă. Pe lîngă frecvent depreciatul termen de **papistaș** (MN 2777/36), **popistaș** (316, aceeași valoare i se conformă chiar termenului **uniți, unitarișî** (157), căci sînt "uniți cu secuii" (228). Probabil de la culoarea albă a veșmintelor preoțești (opusă celei a hainelor preoților ortodocși), uniții sînt adesea porecliți cu referire la ... **laptele acru**; iată asemenea răspunsuri: "mînjiți cu lapte covăsit" (105); "cu păr pe limbă și unși cu lapte acru" (172); "botezați cu lapte acru" (228). Nu lipsesc nici așa-numitele "jocuri de cuvinte" (omofonice): **unit - pîrlit** (29) și (**uniți -**) **căuniți** (102). Ultimul cuvînt poate fi mai curînd o creație accidentală; fiind notat în localitatea Feneș (Alba), ni se pare puțin probabilă apropierea de verbul, de factură onomatopeică, (a) **căuni**, înregistrat în DA pentru zona Vîlcea (după Vîrcol și după un răspuns la ancheta Hasdeu), cu sensurile: șdespre cîiniț 'a chelălăi'; șdespre curcițț 'a țipa': **curca căune** (DA, S.V.).

În linii generale (în măsura în care "creștini" nu sînt considerați decît credincioșii proprii!), pe o poziție asemănătoare s-au situat atît biserica ortodoxă cît și cea catolică în a găsi termeni depreciativi sau de ocară pentru cei "nebotezați" (întrebarea din Chestionarul ALR II este formulată astfel: "Ce cuvînt de ocară aveți pentru unul care nu e botezat?", iar titlul MN 2774 este chiar **lipță păgînă**!).

Așadar, punctul de vedere comun celor două biserici este reflectat de circulația aproape generală (din punct de vedere teritorial) a termenului **păgîn** (passim).

Ca și în celelalte situații trecute în revistă, și în ceea ce privește termenii depreciativi pentru "nebotezat", rezultatele sînt marcate de punctul de vedere al religiei majorității subiecților, respectiv de intransigență ortodoxă. Căci, fără îndoială, dacă termenul **calvin** 'păgîn' (36, 53, 386) reflectă exigențe ale catolicismului (vezi, mai sus, și semnificația ocazională de 'ucigaș'),

BDD-A27154 © 1994 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 19:58:49 UTC)

alte numeroase cuvinte ce se grupează **ad-hoc** ca nume pentru noțiunea în discuție poartă amprenta educației religioase ortodoxe și a condițiilor geopolitice ale Principatelor, generatoare, în mod firesc, a unei educații patriotice transmise prin experiența colectivă, dar și prin lecțiile de istorie din școală. Desigur, nu ne putem opri aici asupra justificării istorice, în cronologie; analizate pe un plan general uman, manifestările lingvistice pot fi socotite ca reflectînd o inflexibilitate tangentă cu fanatismul. O comparație sumară ne poate însă ajuta să plasăm lucrurile într-o lumină corectă; să ne gîndim la imaginea vikingilor în eposul popular al locuitorilor de pe coastele Scoției, Angliei, Normandiei și Bretaniei, sau la aceea a ungurilor migratori, în secolele al X-lea și al XI-lea, spre centrul și vestul Europei. Anticipînd asupra rezultatelor anchetelor pentru ALR, considerăm că putem identifica sursa a numeroși termeni pentru "păgîn" în versurile cu care se încheie balada **Constantin Brîncovanul**, prezentă, cel puțin în deceniile al patrulea și al cincilea, în manualele școlare: "Ciini turbați, turci, liftă rea!/De-ați mînca și carnea mea,/Să știți c-a murit creștin/ Brîncovanul Constantin" (11, p.212; în textul baladei, termenul de insultă la adresa creștinilor este **ghiaur**, iar turcii **tîlhari, păgîni, gealați,** asupra domnitorului făcîndu-se presiuni pentru abandonarea religiei: "Lasă legea creștinească/Și te dă-n legea turcească"). Experiența colectivă, de solidaritate etnică și confesională, identifică în "cel ce nu este botezat" pe indivizii aparținînd altor naționalități, într-adevăr și alte religii (mahomedanism, mozaism), pe primul loc, pentru locuitorii din Vechiul Regat și din Basarabia, situîndu-se, ca frecvență, termenul **turc** (405, 723, 769, 784, 791, 812, 872, 886, 928; cf. și 47, din Banat, provincie care a cunoscut dominația turcească), cu determinantul ~ nelegiuit (682); îi urmează **tătar**, în același mare areal (405, 769, 886) și **jidan** (405, 551), cu sinonimul **ovrei** (762), dar acest din urmă termen este departe de a avea o semnificație precisă! în pct. 958, de la sud de Dunăre, ovrei "se zice unui turc"! O asemenea întrebuințare ne atrage atenția că în toate cazurile discutate mai sus nu ne aflăm în prezența unor "confuzii" tipice (întrucît doar la nivelul limbii literare s-ar putea vorbi de absența criteriilor de concordanță pentru astfel de valori de întrebuințare), ci trebuie să observăm că subiecții, "nespecialiști" în materie, într-o situație de comunicare aparte, cum este ancheta lingvistică, atribuie anumite caracteristici confesionale altor naționalități, dintre care unele destul de puțin cunoscute.

Tot o oarecare experiență colectivă, nutrită de practica și educația religioasă, explică existența în vocabularul graiurilor populare a unor depreciative, inițial termeni tehnici ai bisericii, practic goliți de conținut în cazul de față, dar care au suferit o resemantizare **ad-hoc**. O asemenea motivație social-culturală se află la baza utilizării, pentru noțiunea "necreștin", a unor termeni cum sînt **fariseu** (478), **iudă** (53), **satană** (666), **faraon** (886), și chiar a aceluia de **tiran** (36) - ultimul cu circulație în predicile avînd ca temă viețile sfinților.

Cea mai interesantă situație, în acest grup, o prezintă cîțiva termeni a căror apariție și utilizare sînt rezultatul unor vechi distincții la nivelul doctrinelor religioase, începînd cu faza opoziției **ante creștin - creștinat**, pînă la aceea a secesiunilor din cadrul religiei creștine.

Distincția cea mai veche este reflectată de termenul **liftă**, cu

BDD-A27154 © 1994 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 19:58:49 UTC)

determinantele ~ **păgînă** (228, 399), ~ **rea** (362, 399, 682), ~ **spurcată** (414, 987), ~ **nebotezată** (646, 987). Termenul şi sintagmele au fost înregistrate în Bucovina, Moldova, Basarabia şi Dobrogea şi numai incidental în nord-estul Transilvaniei, aşadar în estul teritoriului dacoromânesc. Această repartiţie teritorială are semnificaţia ei: cuvîntul este de origine slavă (**Litva**, numele Lituaniei) şi biserica creştină răsăriteană i-a anatemizat pe locuitoruii acestei ţări, rămaşi idolatri pînă în secolul al XIV-lea (12, s.v.; evoluţia fonetică: **litvă > litfă > liftă**). Dacă în texte literare s-a păstrat sensul etimologic al cuvîntului (la Alecsandri: "Săriţi cu toţi pe liftele trufaşe"), în vorbirea populară semnificaţia 'etnic' s-a relativizat ("căzaci, căpcîni şi alte lifte", la Creangă), ajungînd pînă la una de mitologie populară: 'balaur'! (cf. DA, s.v.).

O altă discriminare este marcată de divizarea creştinătăţii după marea schismă din 1054, care a oficializat catolicismul. Deci, tot în biserica răsăriteană (ortodoxă), "neortodoxul" a devenit **latinŭ** (slavonesc), reflectat în graiurile populare româneşti prin **lătin, létin** etc. (pentru accent, cf. şi sîrb. **latinin**, alb. **ljatin** 'catolic' (DA, s.v.). În ALR II/I, **látină, létină** apar nu numai în estul teritoriului dacoromânesc (Basarabia, 431, 478; Moldova, 414), ci şi în Maramureş şi nordul Crişanei (279, 349, 353), în sudul Transilvaniei (833) şi, de aici, în sudul Olteniei, pe Dunăre, prin păstorii transhumanţi (886). Îndepărtarea de semnificaţia de bază a cuvîntului, prin cea confesională, este ilustrată de asociaţii paradoxale, ale vorbitorilor diferitelor graiuri: în pct. 353 (Maramureş), Emil Petrovici a notat că **látină** "se zice evreilor", iar în pct. 646 (din Basarabia) apare chiar sintagma **látină jidovească** (!). Cît de departe poate ajunge o asemenea "încărcare" depreciativă ne-o dovedeşte folosirea termenului ca eufemism pentru noţiunea "curvă": "**látină**, că asta n-re saţ" (ALR II, **Supliment**, MN 4907/279). În general, însă, resemantizarea la nivelul vorbirii este cea previzibilă: 'naţie străină, spurcată', 'venetic', 'mişel', 'viclean' (DA, s.v.).

Alţi "păgîni" sînt diferiţii "schismatici": **calvinii**, în pct. din Banat (36), Crişana (53) şi din Bucovina (386); cf. şi **adventist**, în Moldova şi Oltenia (520, 876) şi, tot din optica bisericii ortodoxe, **ereticii** (455, în Basarabiaa, unde cuvîntul nu este un neologism propriu-zis; cf. sl. **ieretikŭ**, rus, **eretik**). Numai la modul general optica bisericii este reflectată de răspunsul **lege spurcată** (405), căci **turc, spurcat** poate însemna numai 'copil nebotezat' (812), un succedaneu denominativ ce are rolul de a feri de forţe malefice persoana noului-născut înainte de botez (13, p. 261).

Alteritatea negativă agresivă îşi găseşte însă mijloace de exprimare şi în termeni ai limbii comune ce au în general conotaţii depreciative: "păgînul" poate fi numit, la rigoare, în lipsa unui cuvînt "tehnic", **geală** (2; etimologic 'călău' < tc. **gellad** 'id.', DA, s.v.), sau... **porc**! (958).

În sfîrşit, din mitologia populară este împrumutat apelativul vircolac (858, în Bulgaria), care în limba română a fost împrumutat chiar din bulgară: bg. vŭrkolak (<v. sl. vlŭkŭ 'lup'; asociaţia de idei în discuţie se poate datora sensului, mai general, de 'strigoi'; 12, s.v.).

4. Concluzii.

Reluînd problematica anunţată în titlu, ţinem să subliniem cîteva elemente schiţate în introducere sau asupra cărora ne-am oprit în cursul expunerii.

În cadrul terminologiei privitoare la cultul creştin din limba română, termenii referitori la confesiuni au o

BDD-A27154 © 1994 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 19:58:49 UTC)

situație specială, deoarece pun, în mod acut, problema gradului în care realitățile corespunzătoare sînt cunoscute la nivelul vorbitorilor graiurilor. Rezultatele anchetelor pentru **Atlasul lingvistic român** dovedesc că un mare număr dintre noțiunile în discuție sînt ignorate sau cunoscute numai la modul general; ca efect, notăm absența unor termeni propriu-ziși sau chiar oarecare. Situația poate fi analizată și din perspectivă spațială, areologică: astfel, în provinciile Vechiului Regat lipsesc, aproape ca regulă generală, termenii pentru noțiunile "uniți", "reformați" și chiar pentru "catolici"; pe de altă parte, în estul teritoriului dacoromânesc se fac simțite efecte ale ecumenismului bisericii ortodoxe de dată mai veche (în ceea ce privește opoziția "păgîn" - "creștin").

Necunoașterea unui număr de noțiuni are drept urmare încercări de forjare **ad-hoc** a unor denumiri, apariția unor substituente; dat fiind factorul afect, se produce frecvent transferul din bagajul de termeni depreciativi din sfera relațiilor sociale, în general.

Din punctul de vedere al competenței lingvistice, constatăm că au fost înregistrați, într-o situație de comunicare specială, ancheta lingvistică, termeni care oglindesc:

— experiența colectivă, constituită pe baza unor coordonate istorice, geografice, demografice, cultural-sociale și cultivată prin educația confesională (chiar sumară la nivelul creștinilor ortodocși), dar transmisă și prin tradiție. Fondul terminologic ținînd de acest domeniu are un nucleu de uz curent (nume pentru "ortodox", "păgîn", în ceea ce-i privește pe reprezentanții etniei majoritare din toate ariile; nume pentru "catolic", "unit", "reformat" pentru vorbitorii limbii române din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș), dar numeroși termeni fac parte din vocabularul disponibil sau pasiv. Educația confesională instituționalizată are ca efect includerea anumitor mentalități și însușirea unui vocabular ce se caracterizează prin respingerea altor confesiuni, prin condamnare, intoleranță sau cel puțin prin ironizarea acestora;

— experiența personală, individuală a vorbitorilor, confruntați cu o problematică de viață spirituală care nu constituie de obicei (mai ales în unele zone geografice) obiectul unei preocupări speciale. Aceste limite ne impun relativizarea implicațiilor depreciative ale denotațiilor și conotațiilor termenilor referitori la confesiuni, cu atît mai mult cu cît la acest nivel pot fi plasate cele mai multe răspunsuri dintre cele ce reflectă înclinația către "Spiel und Scherz in der Sprache".

Posibilitățile restrînse de transmitere a experienței comunitare și de constituire a unei experiențe proprii în materie sînt oglindite de mărturii directe ale vorbitorilor, cum ar fi următoarea: la întrebarea pentru noțiunea "credincioșii, oamenii ce se află în biserică" (MN 2763), s-au primit și răspunsuri ca acestea: "oameni de bat calea bisericii" (886), "oameni bătrîni, **de biserică**" (958; subl.n.).

Pe un asemenea fond aperceptiv, nu ne pot mira aparentele "confuzii" și aproximații din numeroase răspunsuri la întrebări de factură "tehnică", de tipul celor citate în continuare. De exemplu, pentru noțiunea "uniți": "niște țuțuieni, s-apropie de unguri" (MN 2777/414); pentru "catolici": "nu prea știe ce sînt, crede că sînt sectari" (MN 2775/605); pentru "reformați": "le zice cu un nume minunat: **poleci**" (MN 2776/682). Lucrurile nu se prezintă cu mult deosebit nici cînd este vorba de noțiuni "tehnice" ale cultului creștin ortodox; termenul

BDD-A27154 © 1994 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 19:58:49 UTC)

afurisenie provoacă următoarele reflectări în vocabularul activ: "femeie afurisită" (MN 2780/353); "termen de ocară pentru cîini" (769), iar **afurisit** înseamnă 'zgîrcit' (399), 'om slab, mic' (478).

Constatări asemănătoare se pot face şi cu privire la mitologia populară ortodoxă; la întrebarea "Cine ţine cheile raiului?" (MN 2791), atribuindu-se preponderent acest rol Sf. Petru (asociat cu Sf. Pavel), mai apar ca deţinători Sf. Neculai şi Sf. Ştefan, "Sfîntul **Arhanghelul**" (858), "Petru şi cu **Postol**" (272), sau, eventual, se declină competenţa: "Dumnezeu le-a fi ţinînd" (520).

Un alt indiciu pentru necesitatea de a relativiza "încrîncenarea" intolerantă pe care par s-o dovedească răspunsuri ce transmit duritatea şi intransigenţa propovăduitorilor îl constituie interferenţele de termeni care ar trebui să aparţină unei anumite confesiuni; de exemplu, **capelă** apare ca răspuns pentru "catedrală" (MN 2773/29), **patăr** pentru "călugăr" (MN 2749/157), **predică** este dublat de varianta de uz catolic **predicaţie** (h. 188/53, 235, 260, 346, 353, 574) etc.

Resemantizarea, la nivelul vorbirii, a termenilor "tehnici" privitori la confesiuni nu depăşeşte, în general, tendinţa ce poate fi remarcată pentru cuvintele din vocabularul religiei creştine în general, pentru care concludentă este situaţia din cadrul opoziţiei de bază, dintre **creştin** şi **păgîn**; primul ajunge să însemne 'om bun', 'milostiv, de omenie', 'cumsecade', 'naiv' (DA, s,v,), iar cel de al doilea 'om rău', 'crud', 'nemilos', 'crunt', nelegiuit', 'ucigaş' (DLR, s.v.).

Aceste concluzii, parţiale (de vreme ce nu le-am putut confrunta, aici, cu faptele ce reies din analiza materialului referitor la noţiuni de bază ale religiei şi practicilor religioase creştine curente) impun, oricum, o interpretare mai nuanţată a materialului lingvistic (lexical şi frazeologic) extras din hărţile unui atlas lingvistic şi din vocabularul graiurilor populare, în special în tratarea lexicografică; am atras atenţia, cu mulţi ani în urmă, asupra necesităţii considerării variabilei geografice, ca reper al cunoaşterii lucrurilor, în ceea ce priveşte definirea semantismului unor apelative din momentul ambientului natural, cu urmări pentru termenii referitori la ocupaţii, port, alimentaţie etc. (14, 15, 16), dat fiind faptul că tocmai "cunoaşterea lumii" influenţează expresia lingvistică, după cum sublinia Eugen Coşeriu (7, p. 138). Cu atît mai mult, elementele vieţii sociale, în general, îşi pun o indiscutabilă amprentă asupra componentei psiholingvistice a limbii şi a vorbirii, ale căror expresii se cer apreciate în funcţie de cunoaşterea lucrurilor şi de competenţa lingvistică a vorbitorilor.

În încheiere, cîteva cuvinte despre alteritatea negativă — ale cărei manifestări au fost ilustrate anterior. Subiectul abordat a impus o interpretare a materialului din punctul de vedere al (socio)lingvisticii discursului (sau textului), alteritatea fiind efectul confruntării, pe plan lingvistic, a unor grupuri confesionale ce se întrepătrund în spaţiul geopolitic al unei comunităţi naţionale, şi în mare parte, idiomatice. În acest context, trebuie să ne reamintim că, dacă alteritatea **pozitivă** implică coeziunea, solidaritatea cu alţii care se recunosc ca membri ai aceleiaşi comunităţi, cea **negativă** reflectă separarea de alţii, situaţie exemplar ilustrată, în primul rînd, de încărcătura afectivă a numelor pentru cei de alte confesiuni. Dar, în cazul de faţă, pentru o corectă interpretarte a faptelor, lucrurile trebuie judecate şi din alt punct de vedere, acela al

BDD-A27154 © 1994 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 19:58:49 UTC)

alterității **naturale** (sau **primare**), ori **asumate** (**secundare**). Eugen Coșeriu exemplifică alteritatea asumată prin situația cînd cineva învață și vorbește o altă limbă decît cea maternă (7, p. 138).

Cu ce fel de alteritate **negativă** sîntem confruntați în cazul termenilor pentru confesiuni? Desigur, pentru termenii de bază ai religiei creștine (ortodoxe), putem vorbi de alteritate **naturală**; sensurile de bază ale cuvintelor **creștin** și **păgîn** nu presupun o "influențare" specială, ci se plasează în optica prin care experiența colectivă omologhează întrebuințarea unor cuvinte ca **soare, mamă, copil, bun, rău** etc. O altă turnură iau lucrurile cînd este vorba de neologisme (de diferite vîrste); din felurite surse, vorbitorul limbii române află că **látină, liftă** înseamnă 'necreștin', **calvin** 'ucigaș' etc. și desigur, duce lucrurile mai departe pe cont propriu (pînă la **látină** 'femeie depravată').

Dacă înjurătura **profanatoare**, îmbrăcînd forme **sui-generis** de păgînism (în perspectiva a ceea ce Lucian Blaga numea "permanențe ale preistoriei"; 17), poate fi, ca geneză, o manifestare lingvistică a unei alterități negative agresive derivînd dintr-un politeism atomistic (cel puțin familial dacă nu individual), comunitatea creștină pare să-și regăsească solidaritatea confesională prin confruntare. Iată rezumatul în răspunsul unui aceluiași subiect (ancheta Petrovici din punctul 520, Larga, Jijia, Iași); la întrebarea "Cum se mai înjură aici?" (pînă atunci fusese vorba de înjurăturile așa-numite **obscene**), subiectul răspunde: "de **lucruri sfinte**, de **Dumnezeu**, de **cruce**, de **tămîie**; pe jidani de **corn**, de **talmug**, de **rabîn**, de **haham**" (ALR II, **Supliment**, MN 4918). O "nonșalanță" quasi-ateistă de circumstanță, desigur, dar care ilustrează lipsa limitelor în ceea ce privește alteritatea negativă agresivă: interindividuală (de observat că, frecvent, după numele de "lucruri sfinte" urmează adjectivul posesiv **tău, ta**, ori formula **mă-ti**!) în cadrul comunității confesionale și în raport cu altele, manifestată în împrejurări limită, ce nu poate înfățișa un indiciu cu privire la sentimentele religioase ale unui popor, a căror revigorare este de prevăzut în perspectiva reinstaurării libertății reale a practicării cultului.

În pofida materialului lingvistic - aparent periferic și extravagant — care ilustrează textul de față, sperăm că publicarea lui va atrage atenția asupra importanței terminologiei cultului creștin în limba română și asupra necesității imperioase a investigării ei din puncte de vedere multiple, spre elucidarea unor probleme capitale ale etnogenezei dacoromânești, în liniile generale schițate de înaintași.Cu atît mai mult cu cît un eminent arheolog, regretatul Radu Vulpe, ne-a reamintit un fapt ce se constituie într-un comandament de studiu, condiționarea prin creștinism a păstrării romanității poporului român: "Dacă poporul nostru n-ar fi fost roman, ci ar fi fost orice altceva, ar fi devenit totuși creștin, ca și neamurile străine din vecinătatea sa; dar dacă n-ar fi fost creștin atunci, în acel mare moment de răscruce [epoca migrației popoarelor], este îndoielnic că ar mai fi rămas roman" (18, p. 22).

NOTĂ

* Aspect asupra căruia nu ne putem opri aici, cu atît mai mult cu cît fonetismele neologismelor pe care le discutăm în continuare au făcut obiectul de studiu al unei lucrări speciale, anterioare (9, p. 104 -295; vezi indicele, s.v. **adventist, baptist, calvin, catolic, evanghelist, greco-catolic, greco-oriental, greco-ortodox, luteran, ortodox, papistaș, reformat, uniat**).

BDD-A27154 © 1994 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 19:58:49 UTC)

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. S. Pușcariu, **Les enseignements de l'Atlas linguistique de Roumanie**//"Revue de Transylvanie", III, 1936, 1.

2. Id., **Atlasul linguistic român. Prospect**, București, 1936.

3. S. Pop, **La terminologie religieuse dans le domaine de la langue roumaine** (cu 8 hărți; conferință din 1943) //**Recueil posthume de linguistique et dialectologie**, Gembloux, 1966, p. 487 - 505.

4. Id., **Les termes religieux dans les langues romanes** (cu 13 hărți; conferință din 1952)// **Recueil posthume...**, Gembloux, 1966, p. 611 - 631.

5. E. Coșeriu, **Geografia lingvistică**// **Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică**, Chișinău, 1994.

6. J. Séguy, **Les noms populaires de plantes dans les Pyrénées Centrales**, Barcelona, 1953.

7. E. Coșeriu, **Socio- și etnolingvistica. Bazele și sarcinile lor**// **Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică**, Chișinău, 1994.

8. V. Arvinte, **Român, românesc, România. Studiu fologic**, București, 1983.

9. St. Dumistrăcel, **Influența limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului**, București, 1978.

10. D. Mărtinaș, **Originea ceangăilor din Moldova**, București, 1985.

11. V. Alecsandri, **Poezii populare ale românilor...**, București, 1866.

12. Aug. Scriban, **Dicționaru limbii românești**, Iași, 1939.

13. I.A. Candrea, **Folklorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică**, București, 1944.

14. St. Dumistrăcel, **Termes pour lea formes de relief. Le role de la variable géographique**// "Revue de linguistigue romane" (Paris -Lyon), t.42, 1970, nr. 167-168, p. 293 - 306.

15. Id., **Rolul variabilei geografice: "lacul" de lîngă puț**//"Anuar de lingvistică și istorie literară", XXIX, 1983-1984, A. Lingvistică, p. 139 - 174.

16. Id., **Variabila geografică și variație semantică în răspunsurile din ancheta dialectuală**// "Limba română" (București), XXXVIII, 1989, 1, p. 17. - 29.

17. L. Blaga, **Despre permanența preistoriei**// "Saeculum", I, 1943, 5, p. 3- 17.

18. R. Vulpe, **Romanitate și creștinism, coordonate ale etnogenezei românilor**//**De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină**, ed. a III-a, Galați, 1979, p. 16 - 22.

ABREVIERI:

ALR I = **Atlasul linguistic român**, partea I, de Sever Pop; vol. I, Cluj, 1938; vol. II, Sibiu - Leipzig, 1942.

ALR II/I = **Atlasul linguistic român, partea II-a**, vol. I, de Emil Petrovici, Sibiu - Leipzig, 1940.

ALR II, **Supliment** = **Atlasul linguistic român**, partea II-a, vol. I, **Supliment. Termeni considerați obsceni**, Sibiu - Leipzig, 1940.

DA = Academia Română, **Dicționarul limbii române**, t. I, partea a II-a, C, București, 1940; t. II, partea I, F- I, București, 1934; t. II, partea III-a, Ladă - lojniță, București, s.a.

DLR = [Academia Română], **Dicționarul limbii române**, serie nouă,t. VI, Litera M, București, 1965 - 1968; [t. VIII, partea I, Litera P] - păzuit, București, 1972; t. X, partea a 3. Litera S (semn - sîveică), București, 1990.

MN = Material necartografiat, publicat în ALR II/I.

BDD-A27154 © 1994 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 19:58:49 UTC)